

KERTINĖ PARAŠTĖ

Laisvės vasaris

Mūsų laikais neretai atrodo, kad viešai džiaugtis yra blogas skonis. Kiekviena džiaugsmo šventė sūdoma liūdno realizmo druska. Per vestuvių puotą kalbamės apie skrybas, gimtadienio džiaugsmas atmiešamas susirūpinimu sveikata ir senatvės ligomis. O džiaugtis galima ir reikiama, nežiūrint to, kad mirsime ir mes, ir mums artimi žmonės. Džiaukimės, nežiūrėdami skaudančių strėnų, nepaisydami rūpesčių, kurie slepia tamsiomis priešaušrio valandomis. Džiaukimės, nes priežastį džiaugsmui skaitome kas rytą ant namo laiptų numetamo laikraščio puslapiuose, kas vakarą matome televizijos ekrane.

Vasario šešioliktoji tebūnie mūsų visų džiaugsmo šventė. Kitom reikšmingom progom prisiminkime mūsų tautai padarytas skriaudas, mūsų žmonių kentėjimus. O šios šventės metu prisiminkime laisvės stebuklą: Nepriklausomą Lietuvą. Nebuvo tai rojus žemėje, bet tai buvo Lietuva, kuri buvo pačių lietuvių valdoma. Viešame gyvenime buvo klaidų — kur jų nebūna — bet tai buvo mūsų pačių darytos klaidos, o ne svetimųjų mums užmestos. Net ir Maironis savo nusivilyme su tuo sutiktų. Vykdėm politinio gyvenimo eksperimentus: ir seiminę demokratiją, ir taip tuo laiku Europoje madingą autoritetinį režimą. Bet tai buvo mūsų pačių eksperimentai, mūsų pačių bandymai. Ir kokie bandymai! Tada mes nebuvome pelės kurio nors pamišusio kaimyno laboratorijoje. Ką reiškia laboratorijos narvelyje gyventi, lietuvių tauta labai puikiai žino, tokiose pamišusių mokslininkų laboratorijose penkiasdešimt metų išgyvenusi.

Kodėl džiaugtis Vasario šešioliktąja? Pasiklausykime Tumo-Vaižganto, apie kurį mums šiandien kalba gretimame straipsnyje profesorė Vanda Zaborskaitė. Jau penkiasdešimt metų šventėme Vasario šešioliktąją ne tik kaip nepriklausomybės paskelbimo šventę, bet taip pat ir laisvės netekimo metines. Grįžkime prie laisvės šventės. Liūdesys ir kančių prisiminimas yra savo vietoje, bet palikime jį Vėlinėms ir trėmimų į Sibirį prisiminimui. Vasario šešioliktoji tebūnie džiaugsmo laisvės šventė. Laisvė, kuri buvo, ir laisvė, kuri bus, kuri taip arti, lyg ranka pasiekiama.

Šįmet džiaugtis Lietuva lengva, nes kartu džiaugiasi visas pasaulis. Tiesiog svaigina tos trispalvės, kurios puošia *Time* ir *Newsweek* reportažus, kurias matome *Chicago Tribune* ir *Boston Globe* pirmuosiuose puslapiuose. Koks lietuvis nedrįsta sau pritaikyti *Chicago Tribune* reporterio Vincent Schodolski pastabą apie „šaltus, racionalius lietuvius, kurie sąmoningai eina keliu į Lietuvos nepriklausomybę“? Ar galime būti abejingi stebėtojai tuo laiku, kai išsilaisvinančios Baltijos tautos neša taiką beaižiniui Sovietų Sąjungai?

Yra nuostabu, ką padaro laikas ir žmonių žodžiai. Prieš metus Baltijos tautų noras nepriklausomybės buvo sutinkamas su skeptišku atšaurumu, nes jos trokšta to, kas neįmanoma. Dabar jos yra keliamos pavyzdžiu kitoms Sovietų Sąjungos kalinėms tautoms — darykite tai, ką daro orūs ir racionalūs pabaltiečiai. Tai pavyzdys, ką žmonės, šaltai svarstydami, gali padaryti ir labai painioje padėtyje, kur manevravimo galimybės ribotos. Praėjusio mėnesio Sąjūdžio vadovybės naudota strategija buvo labai vaisinga. Tai geras ženklas ateičiai — galime tik džiaugtis šių žmonių kūrybingu sumanumu.

Lietuva pastarąsias savaites praleido pasaulio scenoje. Jei 1918 metais Lietuva buvo pasaulio pakraštys, tai dabar ji yra įvykių centre. Tada ji buvo subyrančios rusų imperijos skeveldra. Dabar ji yra rusų imperijos skaldytoja. Iki 1988 metų rusų imperija buvo sniego ir ledo peizažas. Pabaltiečių laisvės giesmės žodžiai buvo tas garsas, kuris pajudino dešimtmečiais susigulėjusias sniego pusnis kalnų šlaituose. Tos sniego pusnys dabar triukšmingai ūždamas grūbia ant išsigančius rusų. 1918 metais Baltijos tautos naudojosi rusų imperijos suirutę pasprukti iš tautų kalėjimo. Dabar Baltijos tautos ne tik paspruks iš kalėjimo, bet taip pat sunaikins patį kalėjimą. Baltijos tautų sąjūdžiai už laisvę ir nepriklausomybę yra modeliai kitom imperijos tautom, kaip reikia siekti laisvės. Jei Sovietų Sąjunga įstengs subyrėti taikiai, tai bus dėka pabaltiečių pasiūlytų receptų, o ne dėl Miko Sergejevičiaus momento improvizacijų. Nėra kalbos, kad Gorbačiovo bėgimai ir staigūs posūkiai yra užsienio žiūrovams puikus laisvalaikio užsiėmimas, bet Sovietų Sąjungos ateičiai jie kur kas mažiau reiškia, negu tos mintys, kurias neša Sąjūdis. Kokiais epitetais komunistų partija save dabins yra toks mažmožis, palyginus su sąvokom, kurios apibrėžia normalią visuomenę. Sąjūdžio nesama normalios valstybės vizija yra kur kas svarbesnė ir komuni-

(Nukelta į 2 psl.)

Juozas Tumas-Vaižgantas ir lietuvių kultūros vertybinės orientacijos

VANDA ZABORSKAITĖ

Lietuvoje, kaip ir visoje Rytų ir Vidurio Europoje, literatūra labai aktyviai veikia tautos mentalitetą ir dalyvauja dvasinio visuomenės klimato kūrime. Žymių tautos rašytojų vardai tampa simboliais, o vieni ar kiti jų kūrybos aspektai — visuomenei aktualių idėjų katalizatoriai. Tokia padėtis buvo per visą XX a. antrąją pusę, tokia tebėra iš dalies ir šiandien. Kultūra buvo vienintelė atrama per visus totalitarizmo dešimtmečius. Per dailę, muziką, poeziją, teatrą tauta siekė liudyti savo buvimą. Dvasinė atrama buvo ne tik aktualiai kuriamoji, bet ir praeities kultūra. Praeities rašytojai buvo gyvi dabarties dailininkai. Sistema juos persekiojo lygiai su gyvaisiais, nes juto, kad iš jų žodžio sklinda atsparumo, pasipriešinimo dvasia.

Literatūros istorija nebuvo tik akademinė disciplina, o siejosi su gyvybiniais tautos savimonės dalykais. Tauta norėjo žinoti savo kultūrinę praeitį, ją branginti, ją remti. Be jos ji pasijustų esanti dykumoje, blaškoma istorijos vėjų, ir ją lengva būtų nutrinti nuo žemės veido.

Užėjus antrajai sovietų okupacijai, į bibliotekų specfondus tuoj buvo uždaryti visi Nepriklausomybės laikų vadovėliai, visa periodika, beveik visi grožiniai tekstai. Buvo iškeltas uždavinys marksistiškai nušviesti ir įvertinti visą praeities literatūrą. Susidarė stipri įtampa tarp ideologinio aparato reikalavimų ir literatūros istoriją rašančiųjų. Žinoma, ir patys rašantieji buvo labai skirtingi tiek idėjinėmis bei dorovinėmis nuostatomis, tiek erudicija ir gabumais. Bet tie, kam rūpėjo išsaugoti objektyvų lietuvių literatūros vaizdą, iškelti joje glūdinčias estetines, tautines ir humanistines vertybes, grūmėsi dėl kiekvieno sakinio, kiekvienos formulės.

Iš praeities literatūros pokario dešimtmečiais aktyviausiai funkcionavo XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios autoriai, ypač Maironis, Kudirka, Vaižgantas, V. Krėvė. Tautos problematika, vyraujanti jų kūryboje, buvo tautinės sąmonės palaikytoja, tautinių vertybių puoselėtoja: iš dalies jie

* Paskaita, skaityta Ateities studijinio savaitgalio programoje 1989 m. spalio mėn. 29 d. Ateitininkų namuose, Lemont, Illinois.

pavadavo istorijos vadovėlius ir filosofijos studijas. Užtat jie buvo labiausiai nepriimtini sistemos oficialiajai ideologijai. Tautos vertingumą kelianti literatūra negalėjo būti toleruojama, kai pačią tautos sąvoką buvo stengiamasi išbraukti iš tautos sąmonės ir kalbinės vartosenos. Žodis „tauta“ buvo beveik nebevertojamas ir buvo pakeistas „liaudimi“. Tauta, anot vieno šmaikštuolio, išliko tik žodžių junginyje „tautų draugystė“.

Antrasis tautos atgimimas prasidėjo su Maironio ir Kudirkos vardais. Maironio „Lietuva brangi“ tapo antruoju tautos himnu, o jo gimimo 125-ųjų sukaktuvių minėjimas (1987 m.) — ryškia tautinio sąmoningumo manifestacija, nusiritusia per visą Lietuvą. Kudirka buvo išlaikytas mokyklų programose, nors cenzūra neleido spausdinti nei jo satyrų, nei publicistikos tekstų. Tik Sąjūdis iškovojo „Tautiška giesmė“ vėl oficialaus Lietuvos himno statusą. O kaip su Vaižgantu? Koks jo vaidmuo per praėjusius dešimtmečius ir kaip jis atrodė mūsų dabarties visuomeninių problemų kontekste? Šitaip paklausti dera, minint rašytojo 120-ąsias sukaktuves.

I viešumą Vaižganto raštai okupuotoje Lietuvoje ėjo sunkiai. Tik 1958 m. pasirodė jo grožinės prozos dvitomis; *Pragiedruliai* pirmąkart po karo buvo išleisti 1969 m. Vaižganto kūrybos pasaulis, jo publicistikos idėjos, visuomeninės veiklos kryptis kirtosi su tuo, kas skelbta ir pripažinta kaip oficiali tiesa ir vertybė. Bet negalėjo būti visuomenėje visiškai užslopintos požiūris, kad Vaižgantas yra vienas iš tų, kurie esmiškai reprezentuoja XX a. lietuvių kultūrą, per kuriuos tauta suvokia save, projektuoja savo gyvenimo formas, tikslus, vertybes.

Šiuose savo pasvarstymuose norėčiau paliesti tris Vaižganto kūrybos ir literatūrinės veiklos motyvus: 1) idealinį jo kuriamą tautos kultūros modelį, 2) jo keliamą kaimo kultūros vertybę, 3) jo religingumo pobūdį ir reikšmę.

1.

XIX a. atbudusi, savo buvimą suvokusi bei paskelbusi tauta XX a. pradžioje intensyviai ieškojo savo buvimo įprasminimo pasaulio



Juozas Tumas-Vaižgantas

lyje. Aktualizuojamas romantišnis, herderinis požiūris į visuotinę kultūrą kaip tautinių kultūrų visetą. Kultūros vertybės kriterijum laikomas jos organinis ryšys su tautos istorine patirtimi. Tautos psichinės sandaros, jos ypatingo pasaulėvaizdžio spėliojimas tampa svarbiu kūrybos ir minties impulsu. Sofijos Čiurlionienės ir J. A. Herbačiausko, Vydo ir Krėvės, Sruogos ir Igno Šeiniaus kontekste į literatūrą ateina ir Vaižgantas su „Aukštaičių vaizdeliais“. *Pragiedruliai* tampa lietuvių kultūros summa, į nepriklausomybę einančios tautos viltingu paveikslu. Tautos charakterio motyvas plėtojamas „Dėdėse ir dėdienėse“, dažnai paliečiamas publicistikoje.

Šį motyvą plėtojo Vaižgantas ne viena kryptimi, bet man rūpės tik vienas kitas atžvilgis, kuris yra gliaulus susijęs su opozicinėmis nuostatomis bolševizmo metais. Okupacija visomis išgalėmis

stengėsi atkirsti Lietuvą nuo Vakarų pasaulio. Daroma visa, kad būtų pamiršti tradiciniai saitai su Europos kultūra. O tautai buvo svarbu išlaikyti šiuos ryšius savo atmintyje, nes tai ją siejo su pagrinde, kurias trempė ir po konomis mynė totalitarinė sistema. Todėl priklausymo Europai įsisąmoninimas turėjo opozicijos reikšmę. Opoziciškai skambėjo tad ir nuoseklus Vaižganto europocentrizmas. Idealinį tautos charakterį jis projektuoja į Europos-Azijos priešpriešą. Bet tai nėra toji pati Rytų-Vakarų priešprieša ar, tiksliau, šių opozicinių kultūrų sintezės ieškojimas, kurį kaip lietuvių kultūros istorinę paskirtį jau 1916 m. skelbė Salkauskis. Tai nėra ne tas atsigrėžimas į lietuviškai sielai savo pirmąpradžias šaltiniais giminimą Rytų dvasią, kuri traukė Vydo ir į skleidėsi Krėvės ir Čiurlionio orientalinuose motyvuose. Vaižgantui Dytai („aziatiskumas“) egzistuoja tik kaip barbarybės, despotizmas, vergiškumas, kaip negatyvi europinių vertybių priešprieša. Šis supriešinimas nėra bent kiek daugiau išplėtotas, jis pasirodo tik kaip negatyvus vertinimo ženklas, pozityviai iškeliant europietiskumą: „... lietuvis tai europietis ...“ (1,133) „Apyšurkščia žievė nuo lietuvių nugrandęs, randi — europietį“ (*Pragiedruliai*, II, 46). „Lietuviai, tikrai nusimanydami esą vakarų, ne rytų kultūros, tuo didžiuojasi, tai labai vertina ...“ (1,167).

Europietiskumas Vaižgantui pačia bendriausiaja prasme — tai subtili dvasinė kultūra, nuglūndinta prigimtis („būdo švelnumas ir širdies gerumas“), kurią ištobulino katalikiškoji Vakarų Europos dvasia. Tai ypatingai jautrus

kito žmogaus būsenos, situacijos, vertybių hierarchijos jutimas ir pagerbimas, tai, ką Vaižgantas mėgsta pavadinti „delikatnumu“. Tai tos kultūros savybės, kurios sudaro prielaidas kurtis demokratinėi visuomenei. Prašom man atleisti už ilgoką citatą (mažiau žinomą publicistikos fragmentą), kuri kalbamojo dalyko esmę geriau paaikšina negu detaliosi apibūdinimai.

„Atmenu vieną atsitikimą. Aš jau buvau pagyvenęs kunigas, mano tėvelis buvo jau seniai miręs. Viešėjau gimtosios vietos miestelyje labai linksmoje ir prietelingoje draugėje. Senieji mini linksmus praeities atsitikimus, jaunijai tuo džiaugiasi ir juokiasi. Ūpas labai gražus, kaip teesti tarp geraširdžių aukštaičių. Išikiša šeiminkė, paliesdama mane.

—Gi, štai, ir tamstos tėvelis. Vieną kartą paliko pavėlinčiai miestelyje ... kva-kva-kva ...

Aš turėjau ūmai atsimaityti veidu: taip nusigandau, kad linksmas nupasakojimas neduotų susirinkusiems progos pasijuokti iš mano tėvelio, kurį aš be galo be krašto mylėjau gyvą ir tebegebiu jo atmintį. Jis buvo paprastų paprasčiausias žmogelis, ne stipruolis, mažas, na visai ne „karžygys“. Taigi pasityčioti iš jo ištvirtėliams miestelėnams buvo labai lengva.

Aš ir dabar nežinau ir neatspėju, kas ten juokinga atsitiko. Vis dėlto tuo metu mane visą perėmė, visas kailis nutirpo baimė ir pirma išblyškęs veidas turėjo užsidegti raudona liepsna. Pasakotoja savo ome atspėjo, kaip aš imu kankintis, sumišo ir bepabaigę paskutiniomis kalbos žodžiais:

— ... tai kad bėgs per šilęli.

Visas pasakos vidurys iškrito. Mano ranka savaime išsitiesė jai ant galvos, lyg paglostydama, lyg palaimindama. Gi paauagai moteriškę, ją nusiėmusi, su pagarpa pabučiavo, lyg atsiprašydama už savo ome atspėjimą.

Tas menkas atsitikimas taip man įstrigo atmintin, jog ir šiandien aiškiai aiškiausiai jį tebeatmenu, tebejaučiu ir tebeilika aiškiai liudytoju, kiek mūsų „prasčiokais“ vadinamieji žmonės turi jautrios ir švelnios širdies; to, ką mes vadiname „delikatnumu“. (4, 204-205)

Šitaip Vaižganto suprata lietuviškos dvasios esmę skleidžiasi ir plėtojasi įvairiomis tautos charakterio pusėmis. Bene Mykolaitis-Putinas pirmas yra prašėkęs apie Vaižganto veiklą lietuvių. O šiandien ir visi apie Vaižgantą galvoja, kaip apie dinamizmą ir šviesumą, žmogus nėra nei vienpusišką, nei viena reikšmę. Papeikdamas apie tuos pat lietuvių jis sako, kad jie „tintinio žmonės“, nepaslinkūs, inertiški. Kiek netikėtai jis šiems bruozams iškelia ir pozityvų atitikmenį, kuris man šiandien pasirodo dėmesio vertas. Vaižganto gyvenimo filosofijoje yra svarbus žmogaus mokėjimas apsiriboti, rezignuoti, atsakyti savo norų ir troškimų, atsižvelgiant į kitų žmonių gyvenimus. Tai kantrumas, pasiryžimas nelažyti isivirtinusių socialinio gyvenimo formų vardan savo asmeninės laimės jeigu ji nesiderina su kitų žmonių laime, saugumu, teisėmis. Su tuo susijęs savo sielos subjektyvios patirties didesnis vertinimas, negu praktiškojo pasaulio įvaldymo, asmens objekty-

(Nukelta į 2 psl.)



Kazys Varnelis

Lietuva nepriklausomybės laikais

Juozas Tumas-Vaižgantas ir lietuvių kultūros vertybinės orientacijos

(Atkelta iš 1 psl.)

vacijos. Tokia yra „Dėdėse ir dėdienėse“ papasakotos istorijos ir pavaizduotų figūrų prasmė. Dėdė Mykolas savo maldose dėkoja Dievui, kad leido jam širdyje patirti gilios ir intensyvios meilės jausmus, aukštą laimės ekstazę — tai jam daug svarbiau negu šios meilės realizacija vedybose. Apsakoje iškelta vertybinė nuostata yra priešinga tai, kurią stengėsi brukte įbrukti oficiali propaganda ir ypač pedagogika.

Būdingas savam laikui Vaižganto „nuvainikavimas“ buvo „Dėdžių ir dėdėnių“ ekranizacija („Tas prakeiktas nuolankumas“). Apsakoje atsiskleidžiantys pavaizduotų asmenų gyvenimai čia interpretuojami kaip totalinis pralaimėjimas, pasirinkta klaidingo principo — nuolankumo — pasekmė, nepriimant Vaižganto poetizuojamų vertybių — kantrybės, atsidėjimo, altruizmo — tų vertybių, kurios per šimtmečius lietuvių valstiečių charakteryje formavosi katalikybės dirvoje. Jų ryšys su katalikiška, krikščioniška vertybių sistema buvo aiškus oficialiai partinei ideologijai. Jas atmetant, kartu buvo kuriamas žmogaus visagalybės mitas („Žmogus — tai skamba išdidžiai“), niekinamas „klūpantis žmogus“. Jau nekalbant apie šios mitologijos cinizmą, kai tikrovėje viešpatavo absoliutus žmogaus pažeminimas, ji formavo tą žmogaus tipą, kuris atitiko bolševikinę sistemą ir sukėlė aštriausią ekologinę ir socialinę krizę, žmogaus, neįsąmoninančio savo galimybių ribos, neturinčio pagarbos natūraliai gyvenimo sandarai. Filmo polemika su Vaižgantu yra atskiras atvejis vadinamos kovos prieš „buržuazinį“ arba „krikščionišką humanizmą“, kurios įvairūs variantai nukrypavo tai prieš Biliūną, tai prieš Sruogą ar Putiną, tai dar prieš kokį autorių, užkliūvantį partinei ideologijai.

Žmogaus sugebėjimas harmonizuotis su visa gyvenimo sankloda Vaižgantui yra esmiškas lietuviško charakterio ypatumas. Jam rūpi, kiek šis sugebėjimas derinasi su europinėmis demokratinėmis nepriklausomos valstybės formomis. Vaižgantas jį svarsto Rusijos revoliucijos tiesioginėje kaimynystėje 1918 m., todėl jis sietinas tiek su revoliucijos praktikos vertinimu, tiek ir su bendresnio pobūdžio svarstymais apie revoliucinių visuomenės pertvarkymų vertinimą.

Vaižganto požiūris į revoliucinius procesus gali pasirodyti nevienareikšmis. Jis karštai pritarė 1905 m. tautinei revoliucijai, rado kontaktų su Vincu Kapsuku 1919 m. Dėstydamas savo požiūrį į lenkų klerikalizmą, jis rašė: „Ką gi mes atsakysime, kai mums galų gale pasiūlys: rinkitės iš mudviejų: socializmą ar klerikalizmą! Aš — ne socialistas; bet tokiu atveju aš nusvirsiu į socializmą“ (151). Lenkų okupuotame Vilniuje jis nostalgikiškai prisimena: „Aš negaliu užmiršti anos 1917 m. (eserų) programos, kuri man, tikrai sakant, visai buvo galvą apskususi“ (2,160). Vaižgantas visados traukė socialinio teisingumo ir radikalių visuomenės reformų idėjas. Bet jos buvo priimtinos tik demokratijos rėmuose. Jis baisesio Rusijos revoliucijos kruvinu chaosu ir troško nuo jo apsaugoti Lietuvą. Atspirties jis ieškojo tradiciškai susiklosčiusio tautos charakterio atitinkamuose ypatumuose. Šalia viso kito, lietuvis esąs „glūdus“, linkęs glūdėti nuo amžių susiklosčiusiose gyvenimo formose, kaip tas per šimtmečius dirvoje įsigulėjęs akmuo. Jis užčiuopia „kietąjį“ lietuvių būdo sluoksnį — jo ramumą, pastovumą, kuris tačiau nėra aktyviojo prado paneigimas: „Kas neveikia, tas negyvas ir neturi teisės imti vietos pa-

saulyje, kur viskas juda kruta. Tik pastovumas, konservatyvumas visai nėra priešingas veiksmui, gyvybei, pažangai. Anglosaksų rasė skaitoma konservatyviausia pasaulyje ir drauge pažangiausia. Viso to, ko kitų padermių žmonės gauna ilgomis kovomis, kruvinomis ir narsiomis revoliucijomis, dideliu šauksmu ir rėksmu, anglų tauta, rami ir pastovi, yra laimėjusi be visa to jau prieš daugelį metų. Kalbu apie visokeriopas piliečių teises ir laisves. Angluose yra pavergtų šalių, bet nėra pavergtų dvasių“ (2,220). Vaižgantas įsitikinęs, kad lietuvių charakteris sudaręs gerą priedaidą būtent tokiam keliui: „... lietuvis tai europietis ... Mes nenorime prisipažinti esą bendrai ir vienodai tos pat valstybės (Rusijos imperijos) per 100 metų auklėti ir gavę bendrų būdo savumų. Mes pasikliaujame anais tikraisiais, Europos mums išauklėtais savumais (...) Ne Lietuvos pilietiškumu pasikliaujame, tik ypatingu lietuviškuoju savo būdu ir katalikiškąja dorybe (...) Duok, Pone Dieve, kad mes neapsiriktume. Aš net esu tikras, kad neapsiriksime labai daugelyje dalykų. Tik, ai man, aš nedrįstu atmintinai tvirtinti, jog mes neapsiriksime — visuose dalykuose; jog tikrieji lietuviai visame kame pasirodys pribrendę iki savivaldybės nepriklausomoje valstybėje; jog gana turi pilietybės nujautimo, kuris leis sudaryti ir palaikyti vidaus tvarką ir išmintingai žengti prie savo buities pagerinimo iš savo valios, liaudies valios reiškinio“ (1,133-134). Dar kartą patikslindami Vaižganto mintį, galėtume sakyti, jog trūkstant demokratijai subrendusi pilietiškuoju, ji galys bent iki tam tikro taško pakeisti anas „ypatingasis lietuvių būdas“, kuris iš esmės priešingas chaosui, smurtui, prievartai, „... tas pastovumas, kurį tvirtčiausiai laiko savo viduriuose dviejų tūkstančių amžiaus katalikybė“ (3,24).

Vaižgantas nėra vienintelis, motyvavęs savo priešišką požiūrį į revoliuciją lietuviško charakterio ypatumais. Jo mintis eina ta pačia linkme kaip ir Dobilo *Blūde* — ta pati argumentacija ir vertinimų kryptis. Romano pagrindinio veikėjo Bajoriaus atsi-
rėbimojas nuo kraštutinių ir fanatizmo atitinka Vaižganto negiamą požiūrį į visokį „siaurizmą“. Ir vienas, ir kitas toleranciją kelia kaip žmonių bendravimo pagrindą, išsako atvirumą pasauliui, jo natūraliai dinamikai ir „šakotumui“.

Idomi, žinoma, yra ne Vaižganto ar Dobilo argumentacija. Šiandien, kai visų akivaizdoje katastrofiškai sužlugdo grandiozinis revoliucijos eksperimentas, svarstoma apie jo atitikimą ar neatitikimą neturi reikšmės. Bet svarbu yra tai, kad Vaižgantas lietuvių kultūrinėje sąmonėje formavo pagarbą natūraliam, organiškam gyvenimo vyksmui, perimamumo principui, pastovumo, kantrybės ir apsiribojimo doryboms.

2.

XIX a. tautinio atgimimo kultūrinė sąmonė įtvirtino realią istorinę situaciją: tautos kultūros pastatasis kyla ant etninės valstiečių kultūros pamatų. Dar nesusiklosčius kultūros filosofijos teorinėms formoms, kuriam šią įžvalgą išreiškiantys meniniai simboliai. Vaižganto prozoje suformuotas valstiečių kultūros ir iš jos kylančios aukštesnės tautos kultūros idealinis modelis. Dorovinės, religinės, estetiškos, praktinės lietuviškos kultūros vertybės skleidžiasi idealizuotos buities, žmogaus veiklos ir žmoniškųjų santykių pavidalais. Severiutės klėtelė, Mykoliuko ir Napalio veiksmas, lino darbų pasaka, Taučių šeimos buitis — tai gražiausi mūsų žodžio meno paminklai lietuviško-



Lietuvių literatūros istorikė ir kritikė, monografijos apie Maironį autorė, profesorė Vanda Zaborskaitė, pakviesta dalyvauti 1989 m. Ateities studijinio savaitgalio programoje, skaito paskaitą apie Juozą Tumą-Vaižgantą 1989 m. spalio 29 d. Ateitininkų namuose, Lemonte. (Dešinėje — Ateities savaitgalio sekmadienio popietės programos vadovas Gytis Liulevičius.)

Jono Kuprio nuotrauka

jo kaimo dvasingumui, kūrybiškumui, estetiniam jautrumui, harmonijos ir saiko jausmui.

Tačiau būtent šie Vaižganto kūrybos momentai stalinizmo dešimtmečiais bene labiausiai trukdė jo oficialiam pripažinimui. Jie buvo pagrindas nuolat kartoti Kapsuko teiginį, esą Vaižgantas — buožijos idealizuotojas ir jos interesų reiškėjas. Šviesusis Vaižganto kaimas kirtosi su Engels'o požiūriu į „kaimo idiotizmą“, kuris ypač pirmąjį pokario dešimtmetį buvo nulėmęs senjo kaimo vaizdavimą literatūroje, teatre, kine. Brėžėsi perdėm negatyvus vaizdas, nupintas iš tینگstės ir prietarų, tamsumo ir bukumo, „buožių“ kraugeris kumo ir mažesnių bei samdinių vargo, tapomas itin tirštom juodom spalvomis, suteikiant visam tam karikatūrišką, groteskinį pavidalą. Toks požiūris buvo formuojamas mokykloje, juo reikšėsi totalinis santarkos priešiškus mas valstietijai, kaipo smulkia-
buržuazinei stichijai, kuriai nėra vietos socializme.

Praeities kaimo niekinimas buvo viena skaudžiausių jūntamų kultūros deformacijų. Ją ir buvo griebtasi atitaisyti, atsiradus nors menkiausiom galimybėm. Ir tada atsiremta į Vaižgantą. Ne tik ta prasme, kad pradėjo rodytis jo tekstai, duodą anam metui visiškai naują senjo kaimo viziją. Bet dar anksčiau prozoje ima polemikiškai skleistis skaidri valstietiškos kultūros panorama. Turu mintyje Mykoliaičio-Putino *Sukilėlius*. Romano sumanytas brendo iš lėto, kol išsikristalizavo mintis sukurti savo liaudžiai paminklą. Kaimo žmogus romane vaizduojamas kaip savosios kultūros kūrėjas, lietuviškosios spaudos adresatas, kovotojas dėl žmoniškų ir tautinių teisių. Autorius buvo galvojęs fabulos laiką pratęsti iki *Aušros* ir *Varpo*, iki knygnešų epochos. Nesunku romane išvėlgiti ryšį su *Pragiedrulių* tradicija, rastume ir visai konkrečių paralelių. Tie ryšiai nėra atsitiktiniai dalykas, prisimenant Putiną su Vaižgantu siejusį gilų dvasinį artumą. Tą pačią liniją plėtoja ir „Atsiminimai“, kur Putinas savo kūrybos ištakas randa valstietiškos šeimos ir valstietiškos vaikystės aplinkos kultūroje. Tokia mąstymo kryptis Mykoliaičio-Putino pasaulėžiūroje buvo naujas dalykas, lyginant, pavyzdžiui, su *Altorių šešėly* laikais, kur kultūrinės orientacijos buvo visiškai kitos.

Tuo pačiu beveik metu vyksta ir A. Vienuolio „Paskenduolės“ inscenizacijos Vilniaus dramos teatre byla, gana plačiai nuskambėjusi visuomenėje. Pasakojamojo žanro kūrinių perkėlus į sceną, pakito pavaizduotojo pasaulio kai-

kurie akcentai. A. Vienuolio novelėje kaimo žmonės, santykiai, situacijos yra sušildyti autoriaus refleksijai, apgaubti elegiška atmosfera, jausmingu pasakojimo tonu. Scenoje viskas pasirodė be to švelninančio filtro, ir A. Vienuolis buvo šokiruotas. Jis apkaltingai teigė, kad tas iškraipęs jo kūrinių ir prieš jo valią apjuodines kaimą. Čia, žinoma, buvo niekuo dėtos spektaklio statytojos A. Liobytė ir K. Kymantaitė, Vienuolio vienmintės, — stačiai iškrėtė dešimtmetį buvo nulėmęs senjo kaimo vaizdavimą literatūroje, teatre, kine. Brėžėsi perdėm negatyvus vaizdas, nupintas iš tینگstės ir prietarų, tamsumo ir bukumo, „buožių“ kraugeris kumo ir mažesnių bei samdinių vargo, tapomas itin tirštom juodom spalvomis, suteikiant visam tam karikatūrišką, groteskinį pavidalą. Toks požiūris buvo formuojamas mokykloje, juo reikšėsi totalinis santarkos priešiškus mas valstietijai, kaipo smulkia-
buržuazinei stichijai, kuriai nėra vietos socializme.

Paskui atėjo kita karta, kuri savaip ėmė ieškoti tautos kultūros esmės ir ištakų. Iškiliausi jos reprezentantai — J. Aputis, M. Martinaitis. Tiesioginės įtakos Vaižgantas šiai kryptiai, berod, neturėjo, bet mąstymo linkmė išliko ta pati: kultūros savitumo ir gyvybinių šaltinių ieškoma toje pat senoje agrarinėje kultūroje.

3.

Ką reiškia Vaižgantas dabarties religinei būklei Lietuvoje? Ši būklė yra komplikuoja ir nevienareikšmė, nors greitosiomis mestam žvilgsniui galėtų pasirodyti ir kitaip. Brutalusis valdiškasis ateizmas buvo atmetas beveik visos tautos, jo pusėje nesistoją joks save gerbiantis žmogus. Su atgimimu, regis, visų širdys atsivėrė tikėjimui ir Bažnyčiai. Antrąją Sąjūdžio suvažiavimo dieną, tekančios saulės spinduliuose plazdant tautinėms vėli-

voms prie atgaustos Katedros, džiaugsmo, pagarbos, begalinio dvasios pakilimo būsenoje buvo visa tauta. Atrodė, kad dangus atsivėrė. Žavėjo liturgijos grožis, šventųjų tekstų poezija. Tačiau tokios ekstazės valandėlių nebūna daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos.

Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant, ryškėja tikroji padėtis, nelengvos problemos. Sekuliarizacijos procesai visuomenėje yra giliai palietę. Tvirtiausiai katalikybė išsilaikiusi papročių sferoje. Gyvos yra Kūčios, Kalėdos, Velykos, bet kitos šventės jau daug žmogaus gyvenime, tuo labiau — visos tautos. Laikui bėgant

Vasario šalis – Lietuva

EUGENIJUS
IGNATAVIČIUS

Jei per XIX šimtmečio naktį iš paskutinio lietuvių atminties būtų ištrintas Lietuvos vardas, tai 1918 metų vasario šešioliktąją ant Baltijos kranto pabudusi kraštą galima būtų vadinti Vasario šalim: taip giliai į kiekvieno mąstančio lietuvių sąmonę įsirežusi ši data. Ji tas pat, kas prancūzui Bastilijos sugriovimas ar kitam Spalio revoliucija. Vasario 16-oji – šie daugeliui pasaulio tautų nieko ypatinga nereikšiantys laiko matmenys, mums, lietuviams, jau aštunta dešimtis metų yra tapę įgimta paslaptim. Tai – tik mums vieniems žinoma reikšminga skaičių magija, ir ne be reikalo kiekvienas tironas, troškęs mus paversti mankurtais, už šios datos priminimą gaudė ir teisę, šaudė ir trėmė kaip už tėvynės išdavimą, kontrrevoliuciją ar valstybinį perversmą. Užteko ant lentos užrašyti kreida „Vasario šešioliktoji“ – dešimt metų lagerio Sibiro taigose gausi kaip mat. Šešiolikta vasario – nežinomas vyriškas vidurnakčio tamsio šliaužiantis į Gedimino kalną su lietuviška trispalve užanty ir kiekvieną minutę rizikuojantis kristi čia pat nuo lenkų legionieriaus kulkos; šešiolikta: nepilnametis gimnazistas, besipropščiantis į apledėjusį medį ir ant aukštesnio namo stogo su ta pačia mamos drobėje išdažyta trispalve, o kitą rytą su virpuliu širdy laukiantis pėdsekių šunų ir NKVD tardymų. Šešiolikta vasario: susišaudymai, mirtys, slapsti subuvimai, pasikužėjimai pro petį, reikšmingi mirksniai, rankos paspaudimai, netikėjimas, viltis, prakeikimas... Šešiolikta... tas pat, kas „Tegyvuoja Gegužės 3-osios konstitucijai!“, Vilniaus universiteto aukstinio amžiaus saulėlydy mokinių rankomis užrašyta kreida mokyklos lentoje.

Užrašymas baigėsi ne tik filomatų ir filaretų draugijos likvidavimu, bet ir 1830 metų sukilimu, universiteto uždarymu. Šešiolikta vasario Lietuvai tas pat, kaip Betliejaus žvaigždė katalikų pasauliui. Šiandien neįsitenkam savyje, apimti nerimo, nesutelpa galvoje jausmai nei mintys nuo šitokių staigių pasikeitimų. Rodos, nebuvę pernai metų, nebuvę „karo stovio“ tuščiose Vilniaus gatvėse, nei pėdsekių šunų, uostinėjančių paskutinius trispalvininkų takus. Mes pritrūkom jėgų įvertinti naujoves ir atsidūrėme keistoji piligrimo situacijoje, kai eidamas per nykią dykumą, kamuojamas troškulio ir baimės, prieš akis staiga išvysti iš kalno atsivėrusią šaltinio kaskadą. Puoli visom keturiom ir godžiai ryji srūvančią versmę. Tačiau tavo rieškutės per mažos ir per siaura burna, kad vienu gurkšniu galėtum susiurbti į save taip seniai lauktą gaivos stebuklą. O per penkiasdešimt metų jo tiek daug susikaupę įslaptintojo užtvankoj – kliaugia gniuždanti srovė, vanduo teka tarp pirštų, krinta ant pečių, trykšta pro šalis į visas puses, ir tu esi bejėgis atsigerti visam gyvenimui iš karto, tuoj pat atsiimti likimo skola.

Ore skamba tie patys žodžiai, tačiau kitaip sudėstyti, byloja tūkstančių mintis vieno kalbėtojo lūpos. Tai atitirpę žodžiai, šalčių užmigdyti žiemkentėliai, sutrūkus ledams vėl tiesiasi į saulę ir ima rodyti gyvybės lustelius. Sunku apibūdinti šią pirmą, po pusamžio pertraukos švestą Vasario šešioliktąją. Mes net nežinome, kaip ją reikėtų švęsti (dauguma juk nesame jos regėję). Ji panaši į nušvitęs meteorą, į angelą, nusileidusį ant Laisvės paminklo pjedestalo Kauno karo muziejaus sodely, į naujai atsivėrusias Arkikatedros bazilikos duris, pagaliau, į patį Sąjūdį.



Prie istorinio namo Nr. 26 Didžiojoje gatvėje, Vilniuje, kur 1918 metais buvo paskelbtas Lietuvos Nepriklausomybės aktas, 1989 metų vasario šešioliktąją buvo iš naujo atidengta paminklinė lenta.

Paradoksiška situacija, tauta, netekusi nepriklausomybės, švenčia ir skelbia kadaise buvusio jos paskelbimo datą! Į dangų stiebiasi tos pačios vėliavos, už kurias vakar būtų priitaikytas baudžiamojos kodekso straipsnis, šiandien jos plevena net viršum mūsų dvasią prižiūrinčios įstaigos, ir – ar ne paradoksas – ta pati įstaiga atsiduria Vasario 16-osios gatvėje! Arba garsioji Vilniaus Arkikatedra: prieš pusmetį daug kas nesiryzė net pasirašyti, kad ją gražintų tikintiesiems, šiandien nebijo ateiti

į atšventinimą, o kitas – ir persižegnoti. Ir netrenkia perkūnas, neima velnias, nenudžiūsta ranka. Iš tos pačios tribūnos kalba partijos lyderis, po jo dvasininkas, buvęs kalynas. Kas atsitiko Lietuvai? Kodėl taip viskas normalėja, kodėl žodžiai tampa kūnu? Reiškiniai ir žmonės grįžta į savo vietas. Natūralu ir žmogiška.

Bet situacija vis dėlto paradoksiška. Ji gimdo kitus paradoksus. Anglų jūrininkai Klaipėdos uoste iškelia savo laive trispalvę, o trispalvės uosto šeimininkas sako

– ne, valstybėje valstybės būt negali – pakeiskite kita, dar valstybiškesne vėliava. Nepavydėtina svečio padėtis.

Tokių paradoksų – kiek nori. Kazin, ar pasauly yra bent viena valstybė, kurioj visi kitataučiai imtų reikalauti, kad ir jų kalbos ten būtų valstybinės.

Tai šitai su kokiom nuotaikom ir mintim atėjome į 1989 metų Vasario šešioliktąją, vėl švenčiamą viešai.

Ypač šventiškas, kaip ir dera buvusiai sostinei, buvo Kaunas. Švarus Karo muziejaus sodelis su grįžusiomis iš „tremties“ skulptūromis, grakščioji Laisvės statula, prisidengusi trispalvės šydu, laukė iškilmų. Jau penkioliktosios popietės iš visos Lietuvos renkasi Sąjūdžio seimo deputatai į Muzikinį teatrą neeilinės sesijos. Čia pat, teatro skvere, atminty tebeliepsnoja Kalantos auka už laisvę. Tą pačią popietę Lietuva susikaupia po Aukštųjų Šančių ažuolais prie aptrupėjusių kryželių ant savanorių kapų, žuvusių už Lietuvos nepriklausomybę. Atgiję jų šešėliai, pražydę gėlėmis ir atminimo žvakėmis, giesmės žadinami tarsi papildė išretėjusias tautos gretas. Ta pati vizija užpildo puošnią Muzikinio teatro paskliautę, po kuria tebe tvyro siluetai kitų vyrų, susirinkusių į paskutines nepriklausomybės iškilmes 1940 metais. Jų nebėra gyvųjų tarpe, pasikeitę daiktai, išnyko žmonės, liko tik jų mintys. Liko vizija. Yra ką pamąstyti ne vienam, neišskiriant ir tų, kurie dar pavosai naikindami tautos buvimo ženklus ir žudė savo gentį. Juk reikės visiems čia dar pabūti kartų, sveikintis rytais ir valgyti tą pačią duoną. Čia, tarp buvusių aukų ir jų palikuonių. Teks ne kartą pažvelgti į savo pačių griautą paminklą.

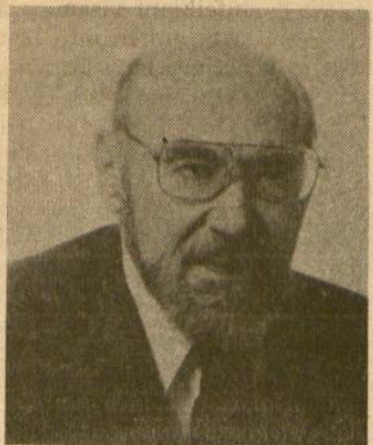
Nėra vienareikšmių dalykų, kaip ir įvykių, žmonių, švenčių. Vasario šešioliktąją kiekvienas minėjome savaip. Tačiau visus

mus jungė kažkas neapčiuopiama, bet tikra ir gyva sąmonės gėmė. Vargu ar liko kas šiai dienai abejingas. Ir šventėme ne taip, kaip, būdavo, kitas šventes. Dabar jau galime pasakyti: turim ir mes Tautos šventę – traukos lauką, kuris gali burti ir vienyti mūsų po visą Žemę išsklaidytą tautą. Visų pirma Lietuvoje gyvenančius žmones, gerbiančius ir mylinčius visa, kas gera mūsų papročiuos, gyvenime, kultūroje. Svarbu kurti gyvenimą, nesutrikinti, kuo daugiau įtraukti į save tėvų ir protėvių sukaupytų lobių, taip staiga atsivėrusių dvasią gaivinantių šaltinių. Kad nenutekėtų nė vienas lašas pro šalį, kad jie sustiprintų ir papenėtų mus ir mūsų vaikus, kad turėtume kuo dosniai dalytis ir su kaimynais.

Visa, kas svarbu, yra aišku ir paprasta, kaip gyvenimas. Paprastais, nors gal ir ne visai tobulais, žodžiais pasakyta mūsų tautos tiesa 1918 metų vasario šešioliktąją Didžiojoje gatvėje, Vilniuje. Jiems paaiškinti nereikia disertacijų ar tarptautinių žodynų. Jie tik išreiškia viziją, po Baltijos dangum švytinčią jau daugiau kaip septynis šimtmečius.

Štai kodėl mums vasaris – pavasario mėnuo, nors kartais žemė ir slypi po stora pusnim. Štai kodėl mūsų giesmės ir dainos panašios į maldą, o himnas – į gero – šviesos ir tiesos – linkėjimą sau ir visam pasauliui.

(Iš *Kultūros barų* 1989 metų trečiojo numerio, kurio pradžia buvo skirta pirmą kartą nuo sovietinės okupacijos Lietuvoje viešai švęstai Lietuvos Nepriklausomybės šventei – Vasario šešioliktąją. Eugenijus Ignatavičius yra rašytojas, savo apsakymuose vaizduojas Lietuvos kaimo žmones, užgožtus kolektyvizacijos ir sovietinės santvarkos. Jo vėliausia knyga *Chrizantemų autobuse* Draugo kultūriniam priede aptarė Petras Melnikas 1989 m. balandžio mėn. 29 d. laidoje.)

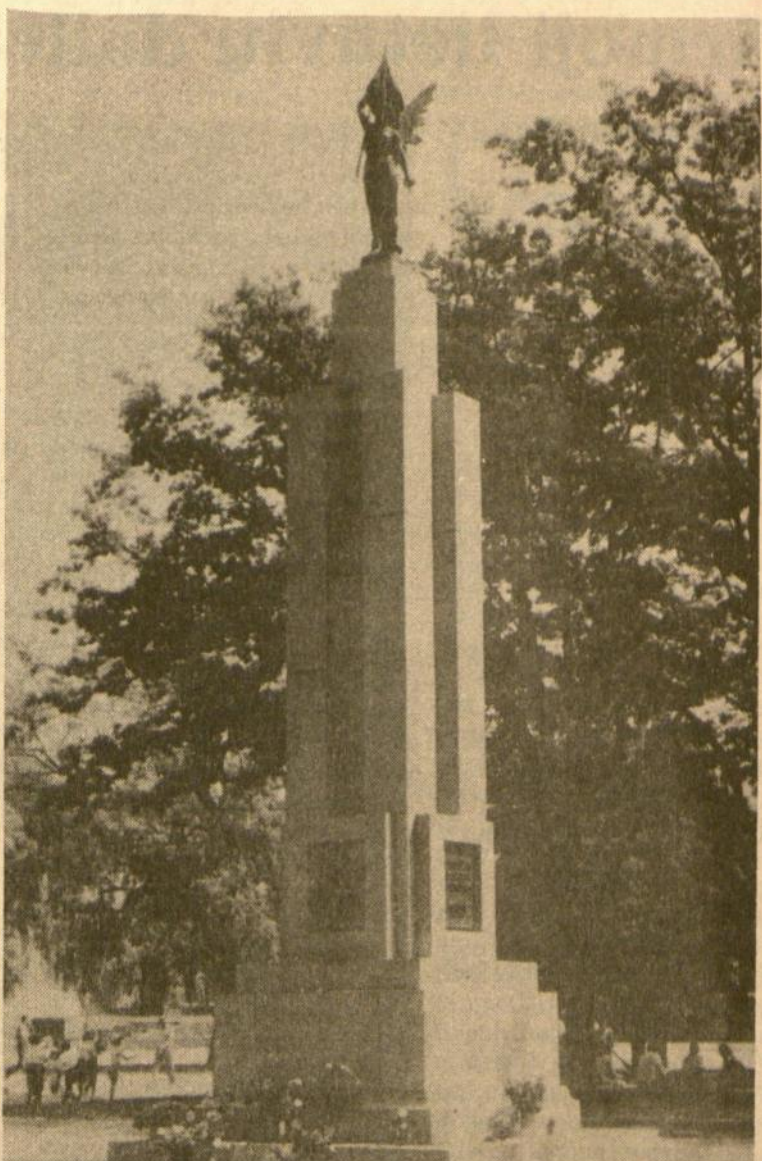


Monografijos „Didysis varpininkas Vincas Kudirka“ autorius Aleksandras Merkelis.

visapusį pasišventimą tautos kultūros ugdymui, dvasinei bei medžiaginei pažangai. Kudirka ir jo *Varpas*, *Varpas* ir jo Kudirka – tai nuostabus lietuviškasis renesansas, nepaprastas palikimas Lietuvai, iš kurio ji ir dabar vėl „stiprybę semia“.

Aktoriai Petras ir Apolonija Steponavičiai paskaitė iš Anotolijaus Kairio *Nemariosios giesmės* romantišką pasaką – fantaziją, neva Kudirkos prisiminimą, kaip ir kodėl jis sugalvojęs leisti laikraštį *Varpa*. Labai gaila, kad tokia proga aktoriai savo skambiu scenos žodžiu neperdavė nė vienos ištraukos iš Vinco Kudirkos puikios literatūrinio palikimo, kaip, pvz., „Lietuvos tilto atsiminimų“, *Viršininkų* ar bent poros eilėraščių. Tai kiekvienam aktoriumi prieinamas lobis, kuriuo, deja, su klausytojais nebuvo pasidalyta.

Muzikinę monografijos sutiktuvių dalį atliko muzikas Alvydas Vasaitis, aptardamas ir paskambindamas Kudirkos kompoziciją „Nemuno vilnys“, o solistė Dalia Eidukaitė-Fanelli padainuodama Čerienės „Lietuvos laukai“, Budriūno „Tykiai, tykiai“ ir Vinco Kudirkos kūrybos „Karvelėli“, harmonizuotą Stasio Žilevičiaus. *Varpas*, savo galingu skambesiu prikėlęs Lietuvą ir nusmaigstęs jos kelių tolerancijos-



Laisvės paminklas Kaune, atstatytas ir pašventintas 1989 metų Vasario šešioliktąją dieną.

V. Kapočiaus nuotrauka

Justinas Marcinkevičius

Diena atrištom akim.

Diena iš kapo pakilus.

Viešpatie, leisk jai atkimt.

Tebūna jos žodžiai kilnūs.

Pašauk ją, pašauk atsitiest ir laisvę išskleist – kaip esmę. Štai mes – ir mūsų tik tiek, kiek buvom ir kiek esame.

Kiek būsim šioje dienoje sudygę augimui ir brandai, ant žemės gyvi ir po ją, paženklinti lietuvių randais.

Prie savo kalbos prikalti, prie istorijos prirakinti. Sakau jums: mes nekalti. Mes tik labai iškankinti.

Bet jau atrištom akim. Bet vėliava jau pakilus. Viešpatie, leisk mums atkimt. Tebūna mūs polėkiai kilnūs.

1989 m. vasario 16 d.

kultūros-pažangumo gairėmis, nenustojo skambėjęs ir Vincui Kudirkai mirus. *Varpo* žurnalas leidžiamas ir išivijoję, jau 40 metų. Žodį tarti buvo pakviestas dabartinis jo redaktorius Antanas Kučys, kuris pasidžiaugė didžiojo varpininko monografija – vertingu įnašu lietuvių literatūron.

Mokytojas Juozas Masilionis visus kvietė užsisakyti Kudirkos laikų *Varpo* numerius, perspauzdintus ir prabangiai išleistus keturiais tomiais (penktasis dar spausdinamas). Šie *Varpo* tomiai, kaip ir monografija, yra ypačiai laukiama dovana Lietuvoje.

Trumpas, sklandžias knygos sutiktuves baigė pobūvio šeiminkė Jūratė Variakojienė, prisegdama geles programos atlikėjams ir nuosirdžiu žodžiu pasveikindama Vytautą Mikūną, jau 28 metus pirmininkaujantį Vydūno fondui, visa širdim atsidėjusį sunkiam lietuviškos spaudos darbui. Ne veltui lietuviškoje skautijoje Vydūno fondas ir Vytautas Mikūnas tapę sinonimu.

Gausūs šios vertingos knygos sutiktuvių svečiai dar ilgai nesis-



DIDYSIS VARPININKAS VINCAS KUDIRKA

Aleksandro Merklio knygos „Didysis varpininkas Vincas Kudirka“ viršelis

kirstė, vaišindamiesi ir apžiūrindami Vinco Kudirkos raštų parodėlę bei dailininko Petro Aleksos vaizdžiai nupieštą Kudirkos šeimos medį ir, žinoma, išigydami naująją knygą. Už šią malonią lietuviško žodžio popietę didelis aciū kruopštiems rengėjams – Vydūno fondui ir Akademinio skautų sąjūdžio Chicago skyriui.

Viešnia



Švenčiant Vasario šešioliktąją praėjusiais metais Kaune, Aukštųjų Šančių kapinėse kauniečiai pagerbė savanorius, žuvusius kovose dėl Lietuvos nepriklausomybės.

Pirmoji lietuvių dailės šventė

ALGIMANTAS KEZYS

Šeštojo Mokslo ir kūrybos simpoziumo, vykusio Lietuvių centre, Lemonte, ir Jaunimo centre, Chicagoje, 1989 m. lapkričio 23-26 d., proga buvo suorganizuota pirmoji Lietuvių dailės šventė. Ja sumanė ir sumanymą įvykdė čikagiškių lietuvių meno puoselėtojas Emilijus Holenderis, sėkmingai sutraukęs net tryliką meno parodų į Čiurlionio galeriją ir į naujai įrengtas galerijas Lemonto Lietuvių centre. Tų parodų sąrašas yra toks: 1) Kilnojama jungtinė išiešvijos dailininkų paroda „Dailė '89“, suorganizuota Algimanto Kezio; 2) Lietuvos dailininkų tapybos paroda „Atgimimo šviesa“, paimta iš Karolio Avizienio rinkinio; 3) Juditos Patraitės-Jozaitienės metalo papuošalų paroda; 4) Mstislavo Dobužinskio, Prano Domšaičio ir Viktoro Petravičiaus darbų paroda iš Lietuvių dailės instituto rinkinio; 5) Rimo VisGirdos keramikos darbų individuali paroda; 6) Joanos Danutės Plikionytės-Bružienės individuali grafikos paroda; 7) Liaudies drožinių paroda iš Romo Puskūnio rinkinio; 8) Magdalenos Stankūnienės tapybos paroda „Gelių daina“; 9) Lietuvos grafikų paroda iš Aldonos ir Ramojaus Vaičių kolekcijos; 10) Onos Pajėdaitės paruošta fotografijų paroda „Tautos žadintojai“; 11) Algimanto Kezio fotografijų parodėlė; 12) Konstantino Žardalevičiaus tapybos paroda; 13) Algimanto Žemaitičio audinių paroda.

Per parodų atidarymus Čiurlionio galerijoje ir Lietuvos centre kalbėjo LB Kultūros tarybos pirmininkė Dalia Kučienienė, Daiva Karužaitė, Emilijus Holenderis, Viktorija Matranga, Lori Wilson, Joyce Jablonski ir Algimantas Kezys. Rita Markelytė-Dagienė atliko dainų rečitalį per parodų atidarymą Čiurlionio galerijoje.

Jau vien īš šio sarašo susidaro vaizdas, kokios apimties buvo šī pirmoji (planuojama tokias šventes rengti kas ketveri metai) Lietuvių dailės šventė. Ją buvo įmanoma konkretizuoti daugelio pasišventėlių dėka, ypač iren-

patērētāju apkalpošanai, ir pieņemti jauni galeriju patalpas Lietuvių centre, Lemonte. Šiam darbiui ir talkā atėjo Lietuvių fondas, paskyręs patalpų remontui 16,000 dolerių ir entuziastingų Lietuvių centro talkininkų būrys, vadovaujamas Liudo Šlenio, pašventęs nesuskaitomus viršvalandžius sienų, lubų, grindų išdažymui, apšvietimo ir paveiklų pakabinimo sistemų sutvarkymui. Darbas buvo baigtas „vieną minutę“ prieš parodų atidarymą, atsilankiusiems svečiams karštai plojant ne tik dailnininkams ir kolekcionieriams už kūrinių paskolinimą, bet ir remonto darbininkams už dėdą darbą.

Kalbėti apie visu parodų turinį bent kiek išsamiau šios recenzijos rėmuose nebūs įmanoma. Kai kurios jungtinės ir individualios parodos buvo aprašytos šios laikraščio puslapiuose anksčiau („Dailė '89“, Joanos Danutės Plikionytės-Bružienės darbai) ar kūriniai jau matyti, ypač pamintieji iš fondų. Naujai pasirodę ir labiau kritę į akių buvo bent keli vienetai.

Karlois Avizienio, Ramojaus ir Aldonos Vaičių bei Romo Pukščio kolekcijos ekspozavono į Lietuvą atvežtus tapybos, grafikos ir medžio drožinių darbus, kurių tarpė buvo Vinco Kisarausko, Antano Gudaičio, J. Gutausko, Jono Čeponio, M. Skudučio, Rimo Bičiūno, Aleksandro Savicko, Antano Kmieliausko, Gedimino Prancūno, J. Daukšaitės-Gobienės, Jūno Švažo, Jūratės Stauskaitės ir daugelio kitų mums dar nematyti tapybos ir grafikos darbai.

Didžioji Lietuvių centro salė, kurioje vyko pagrindiniai Mokslo ir kūrybos simpoziumo pasirinkti posėdžiai, buvo išpuošta



„Lietuvių dailės '89" dalyviai menininkai per Dailės šventės atidarymą Šeštojo mokslo ir kūrybos simpoziumo metu
1989 m. lapkričio mėn. 17 d. *Jono Tamulaičio nuotrauka*

Magdalēnos Stankūnienēs naujai sukurtos serijs „Zemē Motina” didēlo formato tapbybos darbaiss. Šī paroda reņģējū būvū pavadinātā „Gēliū daina”, bet ji neturētū būti sumaišyta su Stankūnienēs ankstyesnējiaja seriija apie gēles, o yra pastarūjū metū kūryba, kurioje dailininkē toliau vysto mitologinē tematikā, tik šj kartā ne apie deivēs ir jū aukurus, bet apie sudvasintā gamtā, ypač medžiū. Ciklas susideda iš dvi-desimties tapbybos darbu. Tai medžiū, jū kamienu ir šaku siūbuojanti kantata. Pagal se-nuosius lietuviū papročius, api-kuriuos Stankūnienē girdėjo vai-kystėje, medžiai negalėjo būti draskomi ar skriaudžiami. Jie buvo laikomi šventi, jū šakose gyvendavo vėlēs. Pakilus vėjūi, jos tarp savęs kalbėdavusios, pasi-džiaugdamos ar padejuodamos. Kai kuriuose Stankūnienēs pa-veiklsuose šakū išdėstymas pri-mena šokėjū figūras, pabrėžian-čias medžiū antropomorfiškumą, arba jū gyvājā sielā. Šios autorēs darbuose jaučiami kilni pagoniška mistika ir pagarba gyvājai gamtai, kurioje senoliai įžiūrėjo Kūrėjo šlamiančios dvasios artu-mā.

Čiurlionio galerijoje, šalia tapybos darbų iš Karolio Avižienio rinkinio, pirmą kartą mūsų visuomenėje pasirodė jauna dailininkė *Judita Patraitė-Jozaitienė* su savo sidabro įdirbiniais. Juditą irgi žavi Lietuvos senovės tematika. Ši dailininkė atkuria senuosiuose kapinynuose atrastų pabalčių papuošalų pavyzdžius – žiedus, sagutes, auskarus, sages, apyrankes. Būdamą jauna akademikė, Judita domisi modernaus meno išraiškomis, bet savo darbuose ji linksta į tradicines formas, išryškinančias jau artimą etnografinį kraitį. Archeologinių radinių pavyzdžiuose, kai kuriuose siekiančiuose antrą šimtmetį po Kristaus, Judita pajunta senovės mistinę jėgą, kurią ji perduoda autentiškoj šviesoje, perleista per savo pačios kūrybinę prizmę.

Paminėtina yra *Konstantino Žardalevičiaus* tapybos paroda, eksponuota erdvoje galerijoje, Lietuvių centre. Jo ekspozicija tematinio požiūrio skirstosi į dvi dalis: astrologinių ženklų variantai ir esė apie beprasmius žodžius. *Žardalevičius* tiki ir dangaus kūnų pajėgumą paveikti žmogų žemėje. *Venera*, *Jupiteris*, *Saturnas* ir kitos planetos bei mėnuliai yra veikimo centrai, kurie valdo žmogaus nuotaikas, jausmus, jo būdą ir gyvenimą. Būdamas tapytoju, jis vartoja spalvą ir potepius išreikšti ezoterinėje tradicijoje priimtus principus, pavyzdžiui, raudona spalva jam reiškia aktyvumą, ekroversiją, valią, ekspansiją. Priešingi šiai spalvai poliai yra žaliai mėlyni atspalviai, kurių prigimtyje yra introversija, susikaupimas, ramybė, esteti-zavimas. Žalieji tonai – tai

svyravimai, nepastovumai, o jiems priešiniga spalva yra violetinė, kuri simbolizuoja struktūrą, tvarką, griežtumą, hierarchiją. Vartodamas toki spalvų prasmės alfabetą, Žardalevičius kuria planetinius peizažus, kuriuose vyrauja vienas ar kitas koloritas, išreikšiantis aukščiau minėtas nuotaikas. Koloritą palydi kompoziciniai teptuko potėpiai, savo staigumu ar apvalumu, statumu ar gultumu papildydami spalvos įtaigautą tematiką. Nėgana to. Kiekviena spalvinė ar kompozicinė struktūra seka iš anksto nustatytu astrologinės išminties kriterijum. „Saulės žodis“ yra karštas, ugningas, iškietinumo įkaitęs degimas, reiškiąs sąveiką, bendravimą, tvarką. Tuo tarpu Mėnulių peizažas yra lėtas, žalsvas, šaltas, be apčiuopiamų gyvybės ženklų. Vis kitokiais interpretaciją gauna Saturno, Jupiterio, Veneros ir

„Lietuvių
JONAS RŪTENIS

Šeštojo Mokslo ir kūrybos simpoziumo, vykusio Chicagoje ir Lemonte 1989 m. lapkričio 23-26 d., metu didelė duoklė buvo atiduota ir dailei. Tenka pasidžiaugti, kad simpoziume apie datę kalbėjo profesionalas dailininkas Adolfas Valeska.* Tuo daile tapo pripažinta lygiateisiu mokslo ir kūrybos partneriu. Ta pacia proga Chicagos Čiurlionio galerijoje ir Lemonto Lietuvių centre buvo suruoštos dailės parodos – daugiau kaip tuzinas.

Visos jos, ypač savo pavadinimais, įdomios ir reikšmingos. Jų nemačius, o tik iš Rimo Vėžio aprašymo (*Draugo* kultūrinis priedas, 1989 m. lapkričio mėn. 4

* Dailininko Adolfo Valeškos paskaitos Šestojo mokslo ir kūrybos simpoziumo programoje „Lietuviškojo meno reprezentavimas svetur“ tekstas ateityje bus spausdinamas *Draugo* kultūriniam priede.

Lietuvių dailės muziejaus patalpos Liet
eksponuoti Viktoro Petravičiaus, M
VisGirdos keramikos darbai

kitų planetinių kūnų įkvėptos spalvinės kompozicijos.

Tą patį spalvų ir potepių principą Žardalevičius vartoja ir savo „Bepasmisčių žodžių“ cikle. Kalbos beprasmisčių suvokimą šis autorius suvokia kaip gryną subjektyvumą žmogiškoje epistemologijoje. Jis laikosi nuomonės, kad komunikacijos priemonės, kuriomis vienas žmogus susikalba su kitu, neneša objektyvios prasmės. Kiekvienas žodžio klausytojas suvokia kito ištartą garą, nuspalvindą savo patirties, kuri visada yra skirtinga nuo kito žmogaus patirties. Šis dailininkas-filosofas priveda iki kraštutinumo senąjį scholastikų suformuluotą epistemologinį principą: „Quidquid recipitur, recipitur secundum modum recipientis“ (Kas suvokiama, suvokiama pagal suvokiantčio prizmę). Todėl Žardalevičius tapo rašytiniais žodžius neaiškiai, tarsi jie būtų kažko-

daile '89"

pastabas. Prie parodų apibūdinimo priedai: „Taip pat bus išstatyti ir garsių peizažistų darbai“ arba „yra pasaulinio masto keramikas“ – nieko nesako. Tai tik sugalvoti kalambūrai ar epitetai, be reikšmės ir be pagrindo.

Išsiamau reikia aptarti parodą, pavadintą „Lietuvių dailės '89“ (Lithuanian Art '89). Pirmiausia su nuosirdžia pagarba tenka padėkoti parodos organizatoriui Algimantui Keziui. Jo nuolatinis rūpestis kelti išeivijos dailės meną ne tik pagirtinas, bet ir neįmanomas atsidekoti. Parodos surengimas tai didelio užmojo, ryžto, rūpestingo ir darbo išdava. Dar šioje vietoje tenka pridurti, kad Algimantas Kezys yra bene tas vienintelis išeivijos dailės variklis ir puoselėtojas, besistengiantis įvairiais būdais ir atvejais išeivijos dailę išskelti į tinkamą ir užtarnautą pakopą.

avių centre Lemonte, kuriose per Šeštąjį
 stislavo Dobužinskio ir Prano Domšaitė

kie, vakariečiui nesuprantami, hieroglifai. Pačių žodžių Žardalevičiaus kūryboje iš viso nėra. Yra tik bendra nuotaika. Tą nuotaiką taikliai išreiškia autoriniai paveikslų pavadinimai: „Eilutės iš likimo knygos“, „Nepažįstamas žmogaus parašas“, „Rašytinis peizažas“, „Suglamžytas raštelis“, „Nepažįtaraide“. (Konstantino Žardalevičiaus darbai eksponuojami šiuo metu Čiurlionio galerijoje, Chicagoje, vykstancioje parodoje, kartu su kitų tryjų menininkų kūryba: Aurelijos Ovsiankienės, Kosto ir Antano Ulevičių. Paroda tęsis iki vasario 15 dienų.

Pagrindinėje Lietuvos dailės muziejuje skirtoje saleje, šalia Petruvičiaus, Domsaicio ir Dobužinskio paveikslų, ant tumbų, kaip miškas, buvo išdygę *Rimo VisGirdos* keramikinės urnos, į aukštį besistiebianys ir daili mergaičių figūros su aukštais kuodais ant galvų. Ant šių kūrinių sienelių tarp ryškių dekoratyvinių papuošalų aiškiai išjūrinis poniučių bei poničių sukurikaturinti veidai: „Urna su geltonais ir violetiniais plaukais“, „Kalifornijos mergaitė su bandede ir mažų gabalėliu druskos“. VisGirdos piešinio charakteringas strichas yra kampuotumas, kuris lyg staigus staccato drasko visą kūrinių erdvę. Toje erdvėje yra įpinti įvairių visuomenės tipų atvaizdai. Tai VisGirdos komentarai apie mūsų laikų „suomenę. Jie negailestingai išnaikštus ir kandūs. Irėžti į keramikinius indus, puodus, vazas, jie atrodo lyg dekoratyviniai elementai. Vėlesnieji darbai vazas ir puodus pakeitė į žmogaus biustus. Autorius prisipažįsta, kad šis posūkis jo kūryboje įvyko po apsilankymo Sovietų Sąjungoje ir Lietuvoje, kur jis pastebėjo, kad socialinio realizmo įtaigajami vietiniai menininkai vartoja trijų dimensijų dekoratyvinius elementus tiesiai ant skulptūrų. (Jo paties piešiniai

Minėto straipsnio autorius
Rimas Vėžys rašo: „paroda pateikia lietuvių išeivijos meno skersinį pjūvį, kuris nėra šabloniškas, bet savo pažangiu

dvāsinīu kļēstjēmu atspīdai
 praeitē kultūrā naujomis ir
 gilesnēmis formomis. Ši paroda,
 kaip ir didelē dalis šiuolaikinio
 meno, yra tam tikra meno isto-
 rijos apžvalga: nuo tradicinių
 liaudies meno īsraiškū iki įvai-
 riausių moderniojo meno kryp-
 čiū". Pirmu žvilgsniu tai īsraiškū
 parodos epigrama, tik, de ja, su ja
 ne visuose aspektuose galima su-
 tiktī. „Lietuvių dailē '89" jau
 visų pirma neatitinka pavadinī-
 mą. Dauguma parodos ekspona-
 tų dešimtīs metų senumo. Tik
 retas "89" tapytas. Taigi darbai
 savo metrika nuo "89" toki
 atsiliko. Atitra, kad tai būtū koks
 nors skersinis pjūvis su pažangiu
 dvāsinīu pradū, kalbās net meno
 istorijos apžvalgos lūpomis, taip
 pat tenka suabejoti. Tradicinēs
 liaudies meno īsraiškos senų
 meistrū dešimt metų senumo dar-
 buose matomos, o moderniau



Dailės šventėje Lemontė 1989 m. lapkričio 23-26 d. (iš kairės) architektas Edmundas Arbas, JAV LB Kultūros tarybos pirmininkė Dalia Kučėnienė, poetas Bernardas Brazdžionis, „Gimtojo krašto“ korespondentė Julija Mušinskienė, Gediminas Brazevskas ir JAV LB Kultūros tarybos narė Nijolė Mainaitytė.



„Gimtojo krašto“ korespondentė Julija Mušinskienė su Dailės šventės organizatorium, JAV LB Kultūros tarybos nariu Emilijum Holenderiu.

ant keramikinių vazų buvo daugiausia dviejų dimensijų.) Šioje parodoje eksponuoti kūriniai yra ankstesniųjų laikų – vazos, urnos ir indai – ir vėlesnieji biustai ir portretai. Vienuose ir kituose VisGirdos pagrįdinis rūpestis yra socialinė žmogaus padėtis, kuria jis sielojasi, bandydamas ją pakeisti gėrio link savo šmaikščių humoru ir satyra.

Meno parodos, susispietusias po „Dailės šventės“ skraiste, įvairavo savo brandumu ir kokybe. Bet smalsesniai žiūrovui buvo galima jose visose rasti pakankamai peno, patenkinančio jo estetiškus ir protinius apetitus, kurie gerokai paaštrėja per mokslininkų ir kūrėjų suvažiavimus.

meno kryptys keliomis užuominomis jaučiamos, bet apie jas meniškąja kalba dar labai sunku susikalbėti.

Ši paroda, neabejojant Algimanto Kezio užsimojimais, įgyvendinti techniškai nepavyko. Teko naudoti turimus ar lengvai pasiekiamus darbus ir iš to suorganizuoti parodą. Tai, kas šioje parodoje eksponuojama, ypač mūsų meistrų darbai, daugeliu atveju matyti parodose, o jų reprodukcijos spaudoje.

Paradoje labai daug darbų dar labai mažai žinomų bei girdėtų menininkų. Vartant katalogą, matyti, kad jie šarvuoti mokslo laipsniais, jau daug karų pasi-
reiškė, bet tai dar nėra kriterijus vertybėms matuoti. Menas nėra matuojamas — menas jaučiamas, žiūrova kalbina, veikia protą ir jausmus — linijomis, varsa, kompozicija ir įvaizdžiu. Parodos darbų tematika ir kiti pradai žiūrovą nuteikia minoriskai. Daugiausia jie atitinka amerikiečių posakį „gim-crack“ (pigūs), o lietuviškai, pagal Tumų-Vaižgantą, „Čia nėra nei proto, nei širdies, o tik rankos“.

Darbai, kurie pasižymi bandymais, kur nesprenžiamos tapybinės ar grafinės problemos, priylgsta rebusams. Rebusų kūrėjai tai dažnai vadina idėjomis. Čia prisimena pasakojimas apie kaimo moterėlę, nuėjusią i

bažnyčią ir išklausiusią jauno kunigėlio pamokslą, sakantį: pamokslas buvęs graudus, net ašarą nubraukti tekę. Kunigėlis kalbėjęs apie „idėją“, bet taip ir nepasakęs kur, kada ir ką idėja... Menas be meilės joks menas, ar jis būtų vienokios ar kitokios disciplinos ribose. Menas reikalauja meilės, jausmo, grožio, spalvos ir viso to derinio visumos.

Dalį darbų galima pavadinti net šarlatanaiskai. Jais autoriai nieko nepasiekė, žiūrovui neimponavo, o tik patys save apgauso. Kyla klausimas: ar tas

primīviyu formu, neišbaigtos, palaidis struktūras pomeģis nēra paprasčiausias žēnklas, kad tai daroma nē todēl, kad taip norima, o todēl, kad kitaip ir nemokama? Parodje iškirtina viena drobē. Ji, kaip nesvarstyk ir kaip negalvok, tinka tik pornografiniam žurnalui, bet jokiū būdū nē „Lietuvīyū dailei '89". Pasisakoma, kad mėgiama poezija, o sapnai įgalina išreikšti jausmus ir nuotaikas. Nebūtina gadingti drobē, kai tiems sapnams yra ir kitos galimybės...

Baigiant, žodis apie katalogą. Rimas Vėžys savo pastabose apie „Lietuvių dailę '89" taria: „Šiai parodai Algimantas Kežys išleido puošnų 44 puslapių katalogą“. Iš pirmo pažvelgimo jis puošnus, nors jo išdėstymas galėjo būti ir išradingesnis. Kita pastaba, kuri neišvengiamai persisi, tai spalvotų darbų reprodukcijos. Jų net keliolika, bet kaip tik tų darbų, kurie menui mažai pastarnauja, kurie rikiuojasi į „nei proto, nei širdies, o tik rankų“ kategoriją. Katalogas daug puošniau atrodytų, jei spalvotų reprodukcijos būtų išryškinusios meniškai vertingus kad ir seniau sukurtus darbus. Taip atsitiko (spėjtu) tik todėl, kad „rankomis“ atliktų darbų autoriai, užsimokėdami už brangiai kainuojančias spalvotas reprodukcijas, šoko parodyti save.

Paroda, keliaujanti iš vienos į kitą lietuvišką salą, nebūtina! turėjo paneigti gimtąją kalbą — katalogą išleidžiant anglų kalba. Tuo nieko nepasiekiama, nes lietuvių gyvenviečių salėse kritikai paprastai nesilanko.

Užsklandai dar kartą reikia pakartoti metų metus skanduojamą prašymą: reikia surengti, tikra to žodžio prasme, rimta, atrinkta, reprezentacinę meno vertybių — išeivijos dailininkų parodą. Tai būtų pats didžiausias įvykis išeivijos dalei bet kuriais Viešpaties metais.